

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Гришко Юлія Олександрівна,
м. Полтава

***Анотація.** У статті розглянуто проблеми формування та пропаганди здорового способу життя, встановлено основні напрями діяльності щодо формування здорового способу життя згідно законодавчих та правових документів. На основі аналізу нормативних актів ВООЗ та української законодавчої бази виявлено спільні та відмінні риси в системі охорони здоров'я. Визначено витоки зародження питання здорового способу життя згідно нормативноправових документів.*

***Ключові слова:** здоров'я, здоровий спосіб життя, охорона здоров'я, законодавча база, ВООЗ.*

У сучасному європейському суспільстві та українському зокрема, здоров'я людини є однією з найвищих людських цінностей. Водночас, стан здоров'я кожної окремої особистості вказує на загальний соціально-економічний та культурний розвиток суспільства. Тому охорона здоров'я та профілактика здорового способу життя повинні стати головними критеріями доцільності й ефективності всіх без винятку сфер державної діяльності.

Сучасні умови розвитку української держави диктують нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Саме на підростаючому поколінні раніше від інших категорій населення відбиваються негативні впливи деформації суспільства: падіння духовності, зростання психічної нестабільності, фізичної слабкості, поширення шкідливих звичок тощо. Перегляд змісту, методів, навчально-виховного процесу, вимагає змін у ставленні системи освіти до даної проблеми. З іншого боку, аналіз стану здоров'я населення та перспектива його виходу з кризової ситуації засвідчують, що однією з найважливіших умов зміцнення здоров'я є здійснення довготривалих та масштабних програм щодо залучення широких верств населення до здорового способу життя.

Впровадження здорового способу життя значною мірою залежить від особливостей систем охорони здоров'я кожної держави. За роки незалежності в Україні створено певний досвід нормативно-правового забезпечення виховання у молоді здорового способу життя. Право кожного громадянина на охорону здоров'я, деклароване статтею 49 Конституції України, деталізується в Основних законодавствах України про охорону здоров'я [2; 6].

Інтерес філософів, психологів, педагогів, медиків до проблем здоров'я людини зростає з кожним роком. Вивчення проблеми здоров'я та пропаганди здорового способу життя на теоретичному й практичному рівнях висвітлені у працях вітчизняних дослідників: В. Климової, Т. Бойченко, М. Гончаренко, С. Волкової, С. Кириленко, В. Оржеховської [5], В. Платонова [7], Г. Шевченко В. Зайцева, Л. Сущенко [8].

Згідно з дослідженням даних праць слід констатувати, що досягнення високого рівня реалізації потенціалу особистого та суспільного здоров'я загалом не може бути здійснено тільки безсистемними поодинокими зусиллями кількох людей. Для цього слід залучити значну кількість науковців різних галузей для вироблення єдиної системи обґрунтованих заходів, котрі б були природною частиною державної і громадської політики країни.

Мета дослідження – вивчення та аналіз основних положень нормативно-законодавчих вітчизняних і зарубіжних актів про охорону здоров'я людини згідно їх відповідності до потреб формування здорового способу життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світі існує значна кількість законодавчо-нормативних актів, договорів, декларацій щодо формування здорового способу життя. Найпершими серед них є загальні права людини. Міжнародна співпраця країн у галузі прав людини відбувається у формі прийняття певних стандартів щодо змісту правового статусу кожного громадянина та прийняття державами зобов'язань, які повинні бути закладені у власному внутрішньому законодавстві та повсякденній діяльності. Зокрема міжнародне товариство у рамках Організації Об'єднаних Націй виробило низку документів, які стосуються як питань прав людини загалом, так і права на збереження та поліпшення здоров'я зокрема [3; 11].

Однак уперше на глобальному рівні про важливу роль активної участі кожної людини в охороні здоров'я було заявлено під час Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я 1977 р., що була

проголошена в Алма-Атинській декларації. У цьому документі, що став першим кроком на шляху до формування нової політики охорони здоров'я на всіх рівнях держав – членів ВООЗ, наголошувалося на важливості охорони здоров'я кожної людини, яка посідає центральне місце в стратегії досягнення здоров'я цілого суспільства. Пріоритетними завданнями стали поінформованість людини з питань охорони здоров'я та рівень її санітарної освіти. Відтоді пропаганда здорового способу життя, а також заохочення освіти з питань здоров'я та заходів щодо охорони здоров'я стали одним з головних завдань політики ВООЗ [9, с. 32].

Подальшого стратегічного розвитку діяльність ВООЗ у питаннях сприяння здоров'ю та пропаганди здорового способу життя отримала у деклараціях різних Міжнародних конференцій та форумів, присвячених проблемам охорони здоров'я, зокрема в Оттавській Хартії (1986 р.) та Джакартській декларації (1997 р.) [10; 12].

Відзначимо, що згідно Джакартської декларації було визначено основні пріоритети у сфері формування здорового способу життя на XXI століття. Серед них чільне місце посіли такі завдання, як: сприяння суспільній відповідальності за здоров'я, розширення партнерства в охороні здоров'я, збільшення можливостей громади та індивідуальних можливостей, забезпечення надійної інфраструктури сприяння здоров'ю, що має передбачати нові механізми діяльності урядових, та неурядових організацій, освітніх інституцій з метою максимальної мобілізації їх ресурсів на локальному та національному рівнях.

Важлива роль у контексті здорового способу життя відводиться навколишньому середовищу, що, згідно програми ВООЗ, містить у собі не тільки фізичні, але й соціальні аспекти оточення людини [2]. Отже, йдеться про те середовище, в якому людина живе, працює, відпочиває, а також й те, що визначає доступ людей до життєвих ресурсів і можливостей підвищити свій професійний рівень. Як видно з даного визначення, діяльність, що спрямована на створення сприятливого для здоров'я навколишнього середовища, має багато взаємопов'язаних аспектів індивідуального та суспільного характеру – фізичний, суспільний, духовний, економічний та політичний.

Важливим аспектом у пропаганді здорового способу життя були також і конкретні дії з боку урядів різних країн щодо забезпечення поінформованості людей, встановлення довірливих відносин між населенням та органами охорони здоров'я, фахівцями для контролю за станом власного здоров'я, попередження захворювань та планування здоров'я, викоренення шкідливих звичок, інвестиції у сферу охорони здоров'я та навколишнього середовища.

Слід відмітити, що світове співтовариство, приймаючи основоположні нормативно-правові документи, дедалі частіше виходить з необхідності забезпечення права людини на збереження та зміцнення здоров'я.

Основні ідеї, які задекларовані в документах з питань здоров'я, свідчать про чітке усвідомлення основних пріоритетів щодо досягнення «ідеального здоров'я». Серед них можна виокремити впровадження здорового способу життя серед всіх верств населення та створення сприятливого навколишнього середовища, тобто враховуючи соціальне, економічне, культурне та фізичне оточення людини.

Досвід з прийняття відповідних нормативних актів країнами світової держав вказує також на вагоме значення законодавчого забезпечення кожної окремої країни, її здатність до реалізації даних програм у своїй спільноті впровадження принципу надання широких можливостей місцевим органам влади тощо. Значна роль відводиться й активній участі громадськості – окремим особам, громадам та громадським організаціям – у прийнятті відповідних програм і нормативних актів.

У розвинутих країнах Європи та Америки формування здорового способу життя є окремим напрямом правової діяльності. В Україні ж окремого законодавства про сприяння здоровому способу життя не існує. Відповідні правові норми щодо цього питання містяться у нормативно - правових актах, що відносяться до різних галузей законодавства.

Здоров'я людини в Україні розглядається як одне з найголовніших немайнових благ особи. Статтею 3 Конституції України здоров'я людини, її життя, особиста честь і гідність, недоторканність та безпека, визначене найвищою соціальною цінністю. У нормативних документах України здоров'я визначається як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів. Таким чином, у національне законодавство України практично імплементоване визначення здоров'я, прийняте ВООЗ.

Також в «Основах законодавства України про охорону здоров'я» встановлено, що держава забезпечує життєвий рівень населення, в тому числі їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування і забезпечення, необхідні для підтримання його здоров'я [6]. В даному

документі також проголошено, що з метою забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту та відпочинку, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань встановлюються єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості техніки, обладнання, будівель, споживчих товарів та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я.

Комплексний аналіз законодавчої бази України і порівняння її з положеннями відповідних документів міжнародного співтовариства свідчать про те, що законодавство України в цілому відповідає основним міжнародним стратегіям політики сприяння здоров'ю та здоровому способу життя.

Поряд з цим, актуальною залишається проблема забезпечення виконання вимог чинного законодавства щодо сприяння здоровому способу життя та охороні здоров'я з боку всіх суб'єктів суспільних відносин (органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, громадських організацій тощо). Прикро констатувати, але сьогодні в Україні нормативна база є недостатньо ефективною через невиконання діючих законів.

Очевидним є й те, що деякі положення законодавства України, які прямо або опосередковано стосуються регулювання проблем щодо формування здорового способу життя населення потребують доопрацювання. Головна мета такого вдосконалення полягає у врахуванні міжнародних підходів до даної проблеми та у розвитку правових основ охорони здоров'я, які на сьогодні не повною мірою відповідають потребам формування здорового способу життя.

Як відмічає О. Міхійенко, на відміну від багатьох високорозвинених країн, проблема формування здорового способу життя населення в Україні знаходиться на периферії уваги державних відомств і часто взагалі ними ігнорується. За сучасних умов орієнтації сфери охорони здоров'я в Україні здебільшого на лікувальну медицину переважна більшість коштів, матеріально-технічних і кадрових ресурсів витрачається на те, що становить лише 8–10% від усього спектра чинників, які визначають здоров'я людей. Неправильно обрана стратегія забезпечення здоров'я населення країни надто дорого коштує українцям і державі в цілому [4, с. 236].

У процесі оновлення та реформування законодавства України щодо сприяння здоровому способу життя слід, на нашу думку, враховувати різні чинники та фактори, які стосуються захисту права кожної людини на досягнення максимально можливого здоров'я, проводити різні заходи щодо промоції здорового способу життя. Поміж цих заходів слід виокремити основні три, які стосуються як кожної особистості, так і держави в цілому:

- освіту й виховання здорового способу життя;
- захист здоров'я;
- запобігання захворюванням.

Доцільним є прийняття загальнодержавного правового документу, який би підкреслив значущість впровадження здорового способу життя, визначив прогалини у різних нормативно-правових актах та базувався на діючих міжнародно-правових стандартах стосовно захисту прав людини та забезпечення здоров'я.

Висновки. Як випливає з вищенаведеного, в цілому соціальна політика сприяння здоровому способу життя в Україні, як і в інших галузях, знаходиться на стадії становлення. Існуюча політика держави певною мірою забезпечує передумови здорового способу життя визначені Оттавською Хартією. Водночас державні національні програми «Діти України» та «Освіта» [1], «Національна доктрина розвитку освіти» одним із головних завдань закладів освіти визначають збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального та морального здоров'я школярів, формування в них умінь і навичок здорового способу життя.

Чинна законодавча база однак потребує доопрацювання з метою комплексного забезпечення діяльності для впровадження здорового способу життя та врахування необхідності широкої інтеграції української держави у міжнародну діяльність як з питань охорони здоров'я, так і з питань захисту прав людини. Однак прийняття одних лише законів не можна розцінювати як достатній захід. Для того, щоб гарантувати в Україні право на охорону здоров'я кожної людини, поряд із створенням належної нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я, необхідно вжити заходів в адміністративній, політичній, економічній, соціальній, освітній сферах державного і суспільного життя.

Перелік використаної літератури:

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 112 с.
2. Здоровье – 21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ:

- введение. – Копенгаген: ВОЗ (ЕРБ), 1998. – № 5. – (Европейская серия по достижению здоровья для всех).
3. Здоровье для всех к 2000 году // Материалы ВОЗ при ООН, 1995.
 4. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини: навч. посіб. / О. І. Міхеєнко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. – 400 с.
 5. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 29 – 32.
 7. Платонов В. Н. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения / В. Н. Платонов // Спортивная медицина. – 2006. – № 2. – С. 3 – 14.
 8. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя, 1999. – 308 с.
 9. Формування здорового способу життя молоді: стратегія розвитку українського суспільства / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. В. Вакуленко, Ю. М. Галустян та ін. – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – Ч. 1. – 160 с.
 10. Committee of Experts on Criteria for Preventative Policies and Health Promotion. Final Report. – Strasbourg, 1998.
 11. Public health in Europe/ Eur.Com, 1997. – 189 p.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*Барташевська Сніжана Леонідівна
м. Кривий Ріг*

Вступна частина. Погіршення стану здоров'я населення в Україні, що відображається у зростанні рівня захворюваності, смертності та скороченні тривалості життя, в останні роки набуває все більшої актуальності. Стан здоров'я студентської молоді є важливою складовою узагальнюючих параметрів здоров'я нації. Здоров'я нації – суттєвий показник суспільного та економічного розвитку держави, а здоров'я молоді – її майбутнє. Економічний, інтелектуальний та культурний потенціал країни знаходиться в прямій залежності від показників здоров'я майбутнього покоління [1].

Так, під час навчання у вищому навчальному закладі у студентів формується інша – активна життєва позиція, ніж у шкільні роки, і вони по-іншому оцінюють свої можливості. Їхня свідомість досягає рівня, при якому виникає потяг до самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, що в кінцевому рахунку призводить до розуміння здоров'я як цінності й виникнення почуття відповідальності за його стан. Разом з тим, система стійких переконань притаманна не всім студентам, деякі з них не можуть самостійно визначитися у виборі своєї позиції щодо здоров'я як життєвої цінності.

Складно переоцінити важливість міцного здоров'я в реалізації людиною власних планів, успішного розв'язування життєвих завдань та долаання труднощів в сучасних умовах розвитку комп'ютеризації, демографічних проблем, погіршення екологічного стану України, змін соціальних умов життя. У статуті Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ, 1946 р.) термін «здоров'я» визначається як стан повного соціального, духовного і фізичного благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів [2].

За даними Державного комітету статистики України станом на початок 2012–2013 навчального року серед студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації майже 90% мають відхилення у здоров'ї, у 50% наявна морфо-функціональна патологія, у 40% – хронічні захворювання, 55% студентів вже спробували наркотики, 70% вступали в статеві стосунки, більше 50% студентів мають незадовільну фізичну підготовку, 40% – мають слабкі уявлення про теоретичні положення здорового способу життя [3].

У зв'язку з цим проблема формування здорового способу життя є надзвичайно актуальною, пов'язана із сучасними соціальними запитами формування валеологічної свідомості громадян, культури здоров'я особистості.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні процес формування здорового способу життя у студентської молоді регламентується рядом важливих документів. Державна політика в галузі вищої освіти спрямована на забезпечення здоров'я студентської молоді, формування відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищих індивідуальних і суспільних цінностей. Основними шляхами реалізації державної політики в цьому напрямку є оптимізація режиму навчально-виховного процесу, залучення до занять